

доменâ и метода историје идеја. Још на једно питање Ериксен радо тражи могуће одговоре: то је питање односа природе и културе, на које књига нуди неколико занимљивих промишљања. Надам се да ће ова књига, као при-

мјер стручности аутора на пољима више сродних дисциплина, али и начитаности, животног искуства и ширине видика писца, наћи пут до заинтересованог читаоца.

Ђурђина Шијаковић

Никола Ф. Павковић, Студије и огледи из правне етнологије

Српски генеалошки центар. Етнолошка библиотека. Посебна издања, књ. 7, Београд, 2014, 1–398.

Књига под насловом *Студије и огледи из правне етнологије* представља избор од 25 студија и огледа др Николе Ф. Павковића, редовног професора Филозофског факултета Универзитета у Београду (у пензији од 1997. године). Ти радови објављивани су претходно у домаћим и иностраним публикацијама (10 радова на страним језицима), а репрезентују опус проф. Павковића у временском распону од 40 година, од 1965. до 2005. године (том опусу проф. Павковић додаје и своје радове који настају ових година). Студије и огледи разврстани су у три тематске целине, које чине три дела књиге:

О појмовима *обичајно право и правна етнологија – антропологија* (стр. 13–98);

Племи, насеље и друге традицијске друштвене заједнице и њихово право (стр. 99–247);

Породица и својина (стр. 249–340).

После ових главних делова књиге дата је – уз биографску белешку о аутору – целовита библиографија

проф. Павковића (стр. 341–348), која садржи укупно 222 библиографске јединице (објављиване од 1957. до 2010. године). Међу њима су и обрађене енциклопедистичко-лексикографске одреднице (њих укупно 74): једна у *Енциклопедији Југославије* (Загреб 1965); 44 у *Социолошком лексикону* (Београд 1982); 11 у *Енциклопедији српске историографије* (Београд 1997); 12 у *Лексикону српског средњег века* (Београд 1999); шест у *Малој српској енциклопедији* (Београд 2008).

На почетку књиге је Увод (5–11), а на крају књиге је посебан додатак у виду опширног интервјуа, под насловом „Поглед на пређени пут. Разговор о животу посвећеном истраживањима у правној и социјалној етнологији“ (стр. 349–396), који је с проф. Павковићем водио његов ученик и следбеник на Факултету – др Слободан Наумовић. Уводни и завршни део књиге и библиографија чине, на неки начин, целину зато што заједно осветљавају животни пут, радну каријеру и укупно стваралаштво проф. Павковића, а дају

и контекст проблематици којој су посвећени овде сабрани радови. А како то наводи Слободан Наумовић – три најизразитије одреднице приступа етнолошким истраживањима проф. Павковића биле су (а и даље остају) усмерење ка проучавању друштвених институција, заинтересованост за посматрање појава у историјској перспективи и интересовање за тематику обичајног права, што се све огледа (у различитом степену) и у садржају ове књиге. Сâм проф. Павковић наглашава да је разлог његовог историјског приступа етнолошким појавама (проблемима) – двојако сазнање, теоријске и уже методолошке природе: прво, да етнографске чињенице треба сагледавати не само у функционалној повезаности него и у времену и простору, нарочито појаве дугог трајања; друго, то што се лично уверио да се успешно могу комбиновати историјски и етнолошки метод (како су радили Стојан Новаковић и Миленко Филиповић). За такав приступ определио се већ приликом пријављивања своје докторске дисертације *Право прече куповине у обичајном праву Срба и Хрвата*, чему је претходило темељно упознавање с релевантним изворима и литературом. Истраживања која је потом имао током студијског боравка у Паризу, у библиотекама у Прагу, Брну и Братислави, у Историјском архиву у Дубровнику и у Богишићевој библиотеци и архиву у Цавтату још више су га уверила у оправданост примене комбинованог историјско-етнолошког метода, тако да га је доследно примењивао у даљем научном раду и плодној сарадњи с иностраним научним институцијама.

Први део књиге садржи шест радова, од којих су три била објављена и на страним језицима – на пољском (у Вроцлаву) и на француском (у Бриселу и Паризу). Ближе су дефинисани и разјашњени кључни појмови: *обичајно право* и *правна етнологија* (*правна антропологија*). У оквиру енциклопедијске одреднице, аутор језгровито дефинише обичајно право као „скуп обичаја, правила друштвеног понашања, који делују као самосталан извор права при регулисању односа између људи и у људским заједницама; настало је спонтано у ужим или ширим друштвеним заједницама (породица, род, племе, насеље, шира област, па и држава)“. Широки комплекс обичајног права спада у домен истраживања једне од етнолошких дисциплина – *правне етнологије*, чијим се теоријским оквирима аутор позабавио у посебном раду. Изворишта правне етнологије код Јужних Словена аутор идентификује у стваралаштву Валтазара Богишића, а дао је и сажет преглед географских и историјских оквира и суштине правних обичаја у југословенским земљама, посебно на подручју Косова и Метохије (на основу властитих теренских етнолошких истраживања 1965–1967. године).

Други део књиге обухвата 11 радова, од којих су четири била објављена на страним језицима – на немачком (у Бечу, у коаторству са Слободаном Наумовићем) и на француском (у Паризу и Бриселу). Залазећи у историјску антропологију, аутор свестрано осветљава кључне традиционалне друштвене и правне институције у прошлости јужнословенског прос-

тора: племе, село, брак и породицу (инокосну и задружну), који су били предмет пажње генерација наших истраживача (етнолога, историчара, правника, социолога). Сумирајући дуготрајне расправе о старини, пореклу и формирању динарских племена (која Јован Цвијић сврстава у категорију „етнографских освежавања“, а Клод Леви-Строс – у категорију „лажних архаизама“), аутор истиче да су се у том домену искристалисале две теорије: теорија континуитета (Јован Ердељановић, Петар Шобајић и др. старији истраживачи племена) и влашко-катунска теорија (Константин Јиречек, Милан Шуфлај, Бранислав Ђурђев). Он указује на доприносе и једне и друге теорије, али наглашава да ниједна од њих не даје адекватне одговоре на један број питања, „која се тичу, између осталог, и још недовољно проучене историје трансхумантног сточарства на Балкану“, тако да „проблем настанка динарских племена остаје отворен за научна испитивања“. Преглед обичајноправних уговорних и производних односа у сточарству код југословенских народа и Арбанаса, који је предмет посебног ауторовог рада, пружа синтетичан и веома информативан увид у рецентне форме традиционалног сточарства. Аутор у посебним студијама расправља: о селу као обредно-религијској заједници код балканских Словена; о генези права прече куповине код Јужних Словена и, у вези с тим, о византијској установи *протимесис*; о крвној освети и умиру крвне освете код јужнословенских народа и Арбанаса; о казни у обичајном праву Јужних Словена (XVIII–XX век); о заклетви

и залогу речју у родовско-племенском патријархалном друштву на Балкану (Црна Гора, Херцеговина, Србија, Албанија).

Трећи део књиге обухвата осам радова, од којих су три била објављена на страним језицима – на италијанском (у Падови) и француском (у Паризу и Бриселу). Враћајући се на традицијске облике породичног живота и живота на селу, аутор прво расправља о заједници живота као основу искључења ендогамије, и то у различитим срединама на јужнословенском простору и међу Арбанасима. Аутор анализира одредбе о породичној задрузи у Српском грађанском законнику (из 1844. године) и однос обичајноправне праксе XIX века у односу на та позитивноправна решења, а затим, у посебној студији, осветљава однос традицијског права и савремене селоске породице, као пример правног дуализма. Посебну пажњу посвећује појавама матриликалног брака (домазетлука, призећивања) у патријархалном друштву на Балкану, који до наших дана није био тако ретка појава (нарочито на Јадранском приморју и међу припадницима влашке етничке групе у источној Србији), али се јављао у јасно одређеним случајевима: највише зато да би се обезбедила мушка линија наслеђивања у породици која нема синове. Живот у породици и питање својине (почев од средњег века до наших дана) чини комплекс питања којима се аутор посебно бави у двама својим студијама. С тим вези су и правни обичаји наслеђивања, али и обичајноправне радње у вези са смрћу, чему аутор поклања посебну пажњу. Увид у шире оквире тра-

дицијских својинских права унутар патријархалног аграрног друштва Јужних Словена пружа посебан оглед о колективној својини на простору бивше Југославије и о режиму њеног коришћења према правним обичајима, и то у два географска зонама – панонској и динарској. Како аутор разјашњава, у панонској зони су постојала два основна облика заједничке својине – задружна (задружне породице) и сеоска (утрине, салаши с „бикарницама“, артески бунари, сеоске пумпе за воду). У динарској зони, с изразито патријархалном културом, постојала су пак четири облика колективне земљишне својине: задружна (задружне породице), сеоска, братственичка и племенска (комунице: пашњаци, шуме, селине, водопоји). При томе, аутор истиче да је у динарској зони у тесној вези с колективном својином заправо пашно сточарство (често и полуномадско), као главни облик економије динарског становништва.

Вредност и значај студија и огледа проф. Павковића објављених у овој књизи најбоље су истакли рецензенти књиге: проф. др Сима Аврамовић и др Ђурђица Крстић, научни саветник (фрагменти њихових рецензија објављени су на покорици књиге). Ђ. Крстић наглашава да „са страница књиге недвосмислено избија велико истраживачко искуство, ерудиција и широко компаративно познавање материје у домену антропологије, социологије, етнологије и њихових комбинација, од који је једна правна етнологија“, што проф. Павковића чини „једним од највиђенијих протагониста ових научних дисциплина у

нашем региону“. С. Аврамовић подвлачи да је проф. Павковић својим „импозантним опусом и храбрим искорак изван граница етнографије, мултидисциплинарним приступом предмету свога истраживања не само промовисао нове тенденције у западној науци већ је израстао у најзначајнијег правног антрополога Србије у другој половини XX и на почетку XXI века“, те да му је „Европа већ одавно одала признање“, а да је „сада издавањем ове књиге, коначно, дошао ред и на нас...“

Ове речи угледних рецензената најбоља су препорука за ову књигу проф. Николе Павковића најширем кругу читалаца заинтересованих за проблематику обичајног права и правне етнологије.

Милош Луковић